

JESUIT CENTRE FOR THEOLOGICAL REFLECTION

"Promoting Faith and Justice"

P.O. Box 37774

10101 Lusaka, Zambia

Tel: 260-1-290410

E-mail: jctr@jesuits.org.zm

fax: 260-1-290759

web: www.jctr.org.zm

October, 2006

Litumeliso ze zwelela ku ba JCTR!

Kitabo ye tuna kumilumela pampili ya kutazo ya nako ya Adventi ya silimo sa 2006. Lunani ni sepo ni niti yakuli lituto za keleke ya Katolika kuamana ni bwino bwa sichaba, mwa likutazo ze, likakona kukeza kwabutokwa bwa neku za likutazo ze ka kutazwa mwa nako ye tonolofalizwe ya Adventi. Lwaziba hande kuli tuto yefilwe mwa pampili ya likutazo ze, ikakona kutusa kwaneku ni zibo yabazamaisi ba lituto za Keleke ya sibaka seo.

Kitaba yefitisizwe kuluna kuli mwa Lilimo ze felile za kwa mulaho, sikuka sa likutazo zeo litusize hahulu sicaba mwa lisebelezo za mwa Keleke, mwa tutengonyana twa silumeli, mwa tukwata twa babanca, mwa tukwata twa baituti mane ni mwa litapelo za kwande a Misa.

Mwa nako ya Adventi ya silimo sa 2006, mutomo tuna wa litaba zaba JCTR u mema batu kaufela mwa naha ya Zambia, kunyakisisa lika ze amana ni zwelopili ya tamahiso mane ni kukeza ku lwanisa mutendasilya, kususuweza swalelano ni busepahali mwahal'a bupilo bwa luna. Cwale halunze lunahana fa taba ye, haluhupuleni lilato tuna la Mulimu ha lualuhanyelize lona ka bukuswani mwa manzwi a, "Kakuli Mulimu ulatile hahulu batu ba lifasi, mane u bafile mwana hae wa libanda kuli mutu ufi ni ufi ya lumela kuyena a sike a shwa, kono a be ni bupilo bubu safeli" (Joani 3:16).

Lufitisa buitumelo bwaluna ku bo Mupatiri Evaristo Chungu, ba zamaisi ba misebezi ya keleke mwa Diocese ye tuna ya Lusaka baba konile kulukisa sikuka sa likutazo za nako ya Adventi. Mane hape lusaitumela cwalo kwa ma Seminarians ba Sikolo sesi pahami sa St. Dominic's major Seminary, kwa tuso ya bona ya kutoloka musebezi wo mwa lipuwo ze shutana shutana. Luka tabela hahulu haluka kutisezwa likalabo ku amana ni lituto ze i putezi mwa likuka za likutazo zeo. Shangwe, hamu fumane nako ya kunyakisisa pampili ye kwahezwi mo, mi mulumele kuluna inze i kantilwe mi itahalele ni ingelopu ye ñozwi keyala ya mina fateñi. Likalabo za mina kuamana ni lituto zeo lika lususueza ku zuseza musebezi wo pili ku amana ni misebezi ye swana ye sa taha kwa pata.

Haiba muitakaleza likutazo ze fa pampili ye bunolo (soft copy) hamu luñolele fa keyala ye: jctr@jesuit.org.zm.

Lumilakaleza kozo, sishemo sa mulimu mane ni mukiti womunde wa Adventi. Mululapelele halunze lumi lapelela ni luna. Lukupe tumelo ya luna ku Mulimu kuli izwiseze pili niti!

Luitumezi, kozo ya kreste ibe ni mina!

Kina,

Simson Mwale

Coordinator

JCTR Church's Social Teaching Project

Palo ya pili: Jeremia 33:14-16

Palo ya bubeli: 1 Batesalonika 3:12-4:2

Evangeli: Luka 21:25-28, 34-36

BUSEPAHALI KWA BUINELO BWA SICABA

Ka linako ze, mwa naha ya luna ya Zambia lubona tutengo twa bulekisi tu talima libyana ni ku nyakisisa ka mo tusebelelize. Silimo asi unguka cwana twa nyakisisa misebezi yatona – ye tu sweli. Haili ku luna balumeli, nako ya Adventi italusa makalelo a silimo. Kinako ya kuitekula, kuboneleza bulikani bwa luna ni Mulimu, ni banabahahesu. Nako ye ibutokwa hahulu, ki nako ya muhau ku luna baba lumela ku Jesu Kreste. Mi luna kaufela baba inzi mwa Zambia lwa itumela ka liketisa ze sazofela ka kozo. Lusepa kuli luka etelelwa mwa miinelo ye minde ye tusa batu kaufela.

Mwa linako ze felile, nelu tuhelelanga “baeteleli baba maswe” ku kena fa litulo ze pahami ka mikwa ya bukayama. Kono cwale nako keleifita ya kuli lu ineela ku Jesu Kreste ni kuli bazamaisi ba sicaba bapete ze mwa evangeli mwa bupilo bwa bona bwa kwa mukunda ni bwa mwanangela. Busepahali bu talusa ku eza lika ka moliswanehela nihaiba kuli a kuna ya talima! Taba ye iswanela ku lufa sisupo sa kueza lika kamano fapil’a batu sihulu kwa nyangela ye lu etelela.

Mwa kubala kwapili, mupolofita Jeremia halu pateli manzwi. Sina ma Chewa a ba bulezi, “Mneneri Yeremiah sabisa mpani pa nyama,” mwa silozi lu bulela kuli (mupolofita Jeremia ha pati manzwi ha taba lipilu sina tipa fa nama). Wa lu susueza kuli lube ni busepahali. Luswanela ku tuwelela lipilu zaluna kuli libe sihalaleho sa bunde bwa Mulimu, kuli litukelo zaluna zi susuezwe mwa naha ya luna.

Nako ye kiyona ye luswanela kubakela libi zaluna za mutakafululele, kutuwela bupilo bwa bu akaloti falika za sicaba. Kwa linako za kwa mulaho ne lupila bupilo bwa “situmwanyanga.” Haiba nelu ikenyize mwa bungulunde bwa ku lyanganisa sicaba, kufetula miinelo ya sicaba kuli mane baba fumile kibona feela bene ba banduka, kanti ki kai ko nelu yumbezi buyemo bwa silumeli? Busepahali kwa buinelo bwa sicaba, ki pizo yaku lemaha kuli lubana ba mba iliñwi nihaiba kuli lu zwelela mwa miinelo ye shutana ya bupilo, yeo ikaba mushobo kapa tutengo. Muna kapa musali ya sepahala u lumela kuli, kutima litukelo ku mwanahenu ki sibi sesi eziwa kuyena luli kasibili. Yeo kiyona taluso ya lituto za keleke kuamana ni miinelo ya sicaba ye bizwa “buñwi ni babañwi.” Ki swanelo yaluna balumeli, sihulu sina Keleke ha iluluta, kuli kiyona nzila ya ku tusa babotana.

Mwa kubala kwa luna kwa bubeli, muhalalehi Paulusi u luluta kuli busepahali bwa niti bu yemi fa buñwi. Bumpale kapa kutokwa zibo ha bu koni kululatulisa ku eza likezo ze tusa baba nyanda ni baba swenyeha mwa likopano nimwa naha ya luna. Nelsoni Mandela hañata na lu susueza kuli lupile “ubuntunse” sina bana bamba iliñwi. Machewa baloka hape bali, “kalikeka nkanyama tili tiwili ntiwanthu,” taluso ki kuli (ki batu feela baba pila mwa kopano ya bunwi, lifolofolo zona liipilela feela mutakafululele).

Luiponezi ili luna kwa linako za kwamulaho mo batu baba kula kapa baba holofezi neba babalelwa mwanaha yaluna ya Zambia. Hañatañata bafumi ni tushambeli twa babusi hene ba kula neba isiwa kwa sipatela sa Morning Side Clinic mwa naha ya South Africa. Haili babotana bona ne ba ishwela mwa lipatela za luna kusina milyani niye mikana. Sihule mwa makanda, luboni baima ha ba zamaya misipili ye mitelele, babañwi kubona ba shwezi mwa kupuluha – ha banze ba izi mwa misipili ya kuya kwa lipatela. Fokuñwi ne ku fumanehanga kuli ba folisi ni bakulisi ba inzi fa kuciña misebezi. Kubonahala kuli neli tushambeli twa babusi to ne tu ikola.

Nyandi Papa Joani Paulusi wa bubeli mwa liñolo la hae la mainelo a nyangela kwa likeleke kaufela mwa silimo sa 1989, wa bulela uli: “Buñwi ni babañwi ki nto yende, kono a italusi makeke a mukungulu kapa kuikimelwa kwa mwalala ha lualimela manyando a batu bo lupila ni bona ni baba izi

kwahule.” Buñwi ni batu ki muhato o tiile wa kuba ni ciseho ya ku tokomela mutomo wa bunde wa sicaba.

Mwa mazazi o lupila kuona a, baeteleli ba swanela ku tiisa likalulo za kopano yaluna ya Zambia kuli lukone kupila mwa kozo, naha iliñwi, lusika luluñwi (One Zambia, One Nation). Baswenela ku tiisa buñwi nihaili kuli lwa shutana, kono kunani mo lukopanela. Basike ba susueza mifilifili mwahala a mishobo. Balutuse kuli lu swalelane nako kaufela. Hamoho cwalo lwa kona ku pila sina bana ba mba iliñwi. Ha luituteni ku kutula bunde bo lucala, isiñi kupilela feela fa mwambo oli “tidyena” taluso ki kuli (kuca ze baeza babañwi). Taba ye itiseza kuli batu babe ni buzwa mi ba kene mwa miliko ya bungulunde bobu sabisa.

Mwa Evangeli lu utwa mulena a luna Jesu a lu bulelela mo luswanela kupilela mwa lifasi lu sa fefulwi ki masunda a bupilo. Wa lu lemusa kuli lusike lwa tuwelela lipilu zaluna kuli likene mwa butanya ni bucakolwa. Miselo ya bu satani yeo itisa kuli luna balumeli lupalelwe kupeta tato ya Mulimu fa lifasi. Ya lu palelwa kuli lukopane ni Jesu mwa musebezi wa ku tumisa mubuso wa Mulimu.

Takazo ya kueza bumaswe bobu cwalo itisa kuli lu kene mwa bu kebenga bwa ku kenya limbututu fa miseme, kupunya lushoko lusika shoshela ni kukena mwa tutengo twa satani. Fokuñwi mane luitusisanga limpo ze nde zalufile Mulimu kama fosisa, kukena mwa musebezi wa bucakolwa ni kusa sepahala. Mwa Evangeli ye ya Luka, mulena Jesu wa lu lemusa kuli lu swanela ku ba batu baba tona nako kaufela, ku tokomela kuli lusike lwa komiwa ki bumaswe. Balumeli baba sina tumelo ye buzizwe hañata ba kenanga mwa miliko ya ku pila kufiteleza tikanyo, kupalelwa kuitusisa tukuluho ya lufile Mulimu.

Baeteleli ba niti ki batu baba nani ciseho kwa litukelo za sicaba. Halunze luitukiseza mukiti wa kupepwa kwa mulena luna Jesu Krete, ha lu susuezana kupila ka busepahali ni buñwi. Taba ye ya konwa ku eziwa mwa mikwa ye minata. Muhupule kuli lubana ba mba iliñwi mi luswanela kubona kuli lwa babalelana ni ku kutekana.

LIPUZO ZA KU NYAKISISA NI KU IKABELA MWA TUTENGO TWA SILUMELI

- Kana mueteleli yo munde uswanela kuba mutu ya inzi cwañi?
- Lukona ku tusa cwañi baeteleli baluna ba naha ni ba keleke kuba batu baba sepahala?
- Lukona ku tusa cwañi babanca ku ba baeteleli babande baba sepahala?

PAPALI

Hamufumane batu baba lala kapa babane ba pange lubasi mi bakale kulilauka manyando a tala, matuku ni kusatokwa ndu mwa kulobala. Mushemi wa muna a bilaele kuli ba kopano ni muso wa naha a ba bilaezwi ki manyando a bona mi mane a baba shweli makeke. Habanze ba lilauka cwalo, kutahe mucaha yakato tabiwa ki manyando a'bona mi uka ba sepisa ku ba tusa ka mwakonela. U ta kala kuba tisezanga lico ze zwelela kwa ndu ya hae. Nako yeñwi a to isa mukuli ya kula hahulu mwa ndu yeo kwa sipatela mi mane a mu lifele masheleni kaufela a tokwahala kwa sipatela. Cwale lubasi lu komoke hahulu ka baka la busepahali ni buñwi ni baba nyanda bwa mucaha yo. Lubasi lu mukupe kuli a yeme fa bu Nduna (Concillor), bu MP kapa mane bu President! “Kiwena mubusi ye lutokwa, ya babalela ni kuhupula babañwi, isini ma akaloti!”

LITAPELO ZA KOPANO

- Halu lapeleleni baeteleli baluna ba naha kuli ba etelelwe ki Mulena Mulimu mwa misebezi ya bona kwa sicaba. *Mulena ulu utwe! Mulena ulu utwe ka musa wahao.*
- Halu lapeleleni baeteleli ba keleke kuli ba be ni maata aku atelela batu ba Mulimu mwa niti ni ka lilato kuli nako kaufela luswane sina Jesu. *Mulena Ulu Utwe....*
- Halu lapeleleni ku mulena Mulimu kuli a ekeze sishemo mwa lipilu zaluna kuli lukone ku utwelelana butuku, kubabalelana ni kuli lu be nto ilinwi sihulu nibatu baba nyanda mwa kopano ya luna. *Mulena ulu utwe....*

JESUIT CENTRE FOR THEOLOGICAL REFLECTION

"Promoting Faith and Justice"

P.O. Box 37774 10101 Lusaka, Zambia

E mail: jctr@jesuits.org.zm

Palo ya pili: Baruch 5:1-9

Palo ya bubeli: Filipi 1:3-6, 8-11

Evangeli: Luka 3:1-6

BU MUTENDASILYA (CORUPTION) KI SIBI

Zazi leliñwi haneni za maisa Motikala mwa mukwakwa wa Independence Avenue mwa Lusaka, nabe na bona manzwi anañozwi kwa mulahao wa Motikala yeneili fa pata' aka. Mi manzwi ao nali, "Mulimu wa Kubona" Nanyakisisa manzwi ao mi nabona kuli, natabisa luli. Nahupula taba yeñwi hape kuli, mazazi a, se kubonahala kuli kunani milao ye mibeli ili yeo iekelizwe kwa Milao ye lishumi ya Mushe. Mi mulao wa bulishumi ni kalikamu (11) kiwo, "Haiba usaswalwi ha kisibi", mi wa bulishumi ni totubeli (12) kiwo, Mi "Haiba uswalwa, lika katata mokapumela kaufela."

Kaniti, kaufela' a luna luiponezi miselo ye ya bumutendasilya ye tezi naha yaluna ya Zambia, kono kubonahala kuli, lusa lumeleza limbongola la sitombo sesi sa feli se, kuba siemba sa sizo sa miinelo yaluna. Kunani pulelo ya mushobo wa Sibemba yeli, "Kwindi abelesha ukwiba imbalala mun'ganda ubushiku, alwa nakasuba." Taluso ki kuli, haiba Peba itwaela kuuzwa ndongo busihu mwandu, ikakala kuuzwa ni mwahala alizazi. Kono luhupule kuli, bumutendasilya ki Sila, bukebenga kamba mane bulwanisi bwa Lilato. Hakibukebenga feela, kono mane Ki Sibi sesi lwanisa lilato.

Mwa palo ya luna ya pili kacenu, Mupolofita Baruki uluhupulisa kuli, luswanezi ku ikabela nyakalalo ya limpo ni babañwi, ulususuweza kuli lutine mwa siapalo sesi kutekeha. Mwapalo ye, Mulimu ulukupa kuli lusike lwa wela kwa siemba sa likande leli silafezi le la bu mutendasilya. Lukona kuikola cwañi kozo ni nyakalalo haiba lueza mahañi akuhana kuzwa mwa sibi sa *mutendasilya*?

Mwa palo ye, Mulimu u sepisa kuli uka ululula malundu'a pahami kaufela ni ku silela misindi kamukana, kuli mubu u patame. Ye ki memo ya kuli lu cince mikwa ya luna ni kuli lu kutele mwasilikani sa luna niyena. Kihakai luipangezi malundu amatelele ni misindi ye tungile mwahal'a luna ni Mulimu, mwahal'a luna ni bo lupila ni bona? Ze, ki lika zeo mañi ni mañi anosi aswanela kuikupula. Babañwi ba wela mwa kuipapata mwa lipisinisi ni babañwi za busosi kamba bukebenga ili ka mukwa wa kutusana ni babañwi, buputeleli, businyi bwa sikwama sa sicaba, bupumi kamba bu picuki bwa ku saba ku lifa mitelo.

Na sepa luikutwezi kaza basali ba baitusisizwe maswe ili kaku lobalwa ki banna kuli bate ba fiwe misebezi. Mi mane seli litumelelano zekai za misebezi yekantezwi ili yeo bazwahule batile kuto eza lipisinisi mwa naha ye basina taba ya ku babalela babeleki? Lika ze li ezahala cwalo kabakala kusa lata kusikulula litakazo zetulile tikanyo za kuli "*Ni cele fateri.*" Halubeni batu baba sepahala. Niluna sikwata sa balumeli, kikabakalañi kanti banana ili bao ba zwa mwa mabasi'a botanile bafumana butata bwa kufumana libaka mwa likolo za luna zende? Kubonahala kuli bafumi balekile kale libaka mwa likolo za luna na? Ka *bumutendasilya* bobu cwalo, kana lwa lumela ka minahano ni lipilu za luna kuli bana ba ba botana basike ba fumana libaka za kuituta hande na? Likezo ze maswe ze cwana, halibizwi feela bukebenga, kono ki sibi sesi lwanisa lilato!

Muhalalehi Paulusi mwapalo yabubeli ya kacenu, u lapelela Bafilipi kuli, ba be batu baba sina mulatu. U ba lapelela kuli bakone ku ba ni sishemo sa Mulimu saku kona ku keta lika zende ku zemaswe, bunde kwa sibi. Niluna cwalo sina Bafilipi, lu swanela kuba batu baba nani lipilu zende. Lukona kufa bupaki bwaniti mwalfasi mo ni mwahal'a luna, haiba luekeza kuina ni kutumisa miinelo ya luna ya silumeli. Kono cwale kabumai, hañata lubanga batu baba talimanga lika zeo li lu fanga tabo luna bañi lusa ezi misebezi ya silumeli, mi kamukwa'o cwalo, lupalelwa kubona kuli sibi si teni mi luikenya mwa mikwa ye ya lika za *mutendasilya*.

Muhalehi Paulusi u lumba Bafilipi kwa sishemo ni lilato la ku ziba ku amuhela batu babañwi. Sina Bafilipi, halu zibahaleni ka miinelo yeminde ya silumeli sihulu mwaneku la ku babalela babotana ni bao babile ni bumai bwa kusa ipumanela hande ku fita luna. Kunani pulelo yeli; *"Hau sepisa mubotana komu, hana kulobala."* Ki hakai inge lunyandisa babotana kaku ba sepisa lika za buhata? Ki hakai luipapatile mwa lipisinisi ze saweli likamba mwa libizo la zwelopili?

Mwa Evangeli ya luna ya Luka kacenu, lubona bunde bwa lilato la Mulimu. Lilato la hae kilelituna hahulu kufita lifoso, libi mane ni ma palelwi a luna a kwa mulaho. Ka Joani Mukolobezi, Mulimu u lu kupa kuli lu bakele libi za luna. Joani Mukolobezi u lu mema kuli lu sikulule bumaswe bwa bupilo bwa luna, ku kwahela malundu ni misindi ka kutuhela mikwa ya *mitendasilya* ni ku sikuluhela ku Mulimu. Sina Malozi haba ize; *"Kelezo ki muliani"* kamukw'o swana, haiba lu hana ku teleza kwa likelezo za Mulimu lu beya bupilo bwa luna mwa butata.

Kaku amana ni buino bo busweli ku yamba zazi ni zazi mwa naha ya Zambia, ili bwa kuimbwataela sifumu, mata ni butokwa bwa mutu, bu pimwa ka sifumu seo anani sona.

Mwa nako ya Adventi ye, Joani mukolobezi wa lumema, kuli lutuhele misebezi ya bumutendasilya ni kuli lukone kukondisa sihabo sesi mwahala luna ni Mulimu.

LIPUZO ZA KU NYAKISISA NI KU IKABELA MWA TUTENGO TWA SILUMELI

- Kana, niinanga feela ni kuzize mwahal'a bumutendasilya bo bu ezahala mwahal'a batu bao ni pila nibona, mwa Keleke ni kwa sibaka sa musebezi waka? Ki hakai ni kuzanga feela?
- Ni alabanga cwañi batu baba likanga ku nieleza ka likezo zaka za bumutendasilya?
- Ki hakai ni yanga kwa Sacramenti ya Pako?
- Mi hape ki sikamañi se ni latela Sacramenti ye? Mi ki sikamañi se nisa lateli Sacramenti ye?

PAPALI

Hakube ni kakwata ka batu baba talima za zwelopili ya silalanda seo, ili mo alimuñwi ku bona uba mutalimi wa sikwama sa sicaba. Mi mutu yo u sinye sikwaama seo. Kakwata kao ka sinyeha mi sicaba sikala ku nyanda mi zwelopili ikutela mwatasi. Cwale, bakatengo kaka lwanisa bumundendasilya mwa naha ba lemuswa, mi ba tama musinyi wa sikwama seo, mane u nepelwa mwa tolongo. Batu kaufela baikutwa bumaswe ka kezo yeo ni kulumela kuli ne kunani bumutendasilya fa taba yeo, kono nekusina muhato wo ne ba konile kutusa mutu yo. Luna kaufela lwa nyazwa ka taba ye, kabakala kuli, nelu swanela ku sikulula mutu yani kwa bumutendasilya bwa hae.

LITAPELO ZA BA LUMELI

- Lu lapela ku Mulimu kuli lu kone ku cinca miinelo ya bupilo bwa luna, ili yeo it'o nga sibaka sa mutendasilya mane ku ba ni lilato kwa batu, ili lilato leli ka ululula malundu a bumutendasilya, mwa misebezi ya luna ni mwa tutengo. *Mulena u lu utwe! Mulena u lu utwe ka musa wa hao.*
- Lulapelele ba za maisi ba keleke, kuli bakone kuba milumo ya batu babañata baba hapilwe ka kupiliswa mbanganyi ki batu babañwi. *Mulena ulutwe! Mulena ulutwe kamusa wahao.*
- Lulapelele tutengo twa luna twa silumeli, kuli lukone ku ziba kuamuhela hande batu babañwi, ni kusebeleza babañwi lusalibeleli ku lifiwa ni kuli lukone kuba misumo ya sepo ni buombaombi ku bale ba nyandisizwe mwa tasi a joko ya bumutendasilya. *Mulena ulutwe! Mulena ulutwe kamusa wahao.*

Kubala kwapili: Zefaniya 3:14–18

Kubala kwabubeli: Bafilipi 4:4–7

Evangeli: Luka 3:10–18

BUTOKWA BWA KU SWALELANA MWA NAHA

Mulimu yo lu lumela ku yena ki Mulimu yomutun’ahulu kufita lishutano ni lifoso za luna. Mulimu wa luna wa lubata niku lu libelela ka kamuhelo ya swalelo. Mulimu u bata kuli lu swalelane mwahal’aluna, mwa lilalana za luna, mwa tutengo twa luna, mane ni mwa Naha ya luna ka butunki.

Mwakubala kwa luna kwapili, lu utwa Mupolofita Zefaniya ha taleleza buitukisezi bwa Mulimu bwa ku lu hamuhela ka swalelo hali: *“Mu nyakalale mi mu tabe mwa lipilu zamina kaufela bana ba Jerusalem! Mulena Mulimu umi swalezi libi za mina.”* Mwendu nelu nyemisani mwahal’aluna, mwa tutengo twa luna, ni mwahal’a Baetelili ni Lipati za luna silimo sesi felile se. Cwale halunze lu atumela kwa Mukiti wa Ngilisumusi, lu memiwa lu swalelane lifoso za luna. Lu kupiwa ku kutisana mwa silikani saluna.

Mueteleli yo mutuna wa Keleke mwa South Africa ili Mubishop Despond Tutu, na bulezi kaza butokwa bwa ku swalelana ka bukuswani ha naize: *“Hakusina swalelano, hakuna bupilo bwapili”*. *Hakusina swalelano, hakuna zwelopili*. Banañwi bali; *“Batu ba basa swaleli babañwi ba loba mutano wo ba swanezi kufita ili bona bañi.”* Yeo kiniti, lunani ku ziba kuli swalelano kinto yapili ye yahisa tutengo twa luna ni naha ya luna.

Baeteleli baluna kaku susuezwa ki miinelo ya tumelo ye banani ku luetela mwa muhato wo wa ku swalelana kaku cinca miinelo ya bona mwahal’a bona mwa bueteleli bwa bona. Sina Muhalalehi Paulusi haize mwa kubala kwabubeli mwa liñolo la hae kwa Bafilipi, mutu kaufela u bata kuli tabo ni kozo libeteni mwahal’a luna. Ye neli yona tapelo yetuna ya Muhalalehi Paulusi kuli Mulimu a ekeze mwahal’a Bafilipi.

Hakuna mo lu ka bela ni tabo ni kozo mwahal’a luna haiba lu sa swalelani. Baeteleli ba luna ba swanezi kuba ni lizwalo la ku lu bonisa mutala wa ku swalelana yeo ili mpo ya Ngilisumusi ka ku swalelana mwahal’a bona. Buipapati bwa liketisa ze filile bukonile kutisa lifapahana mwahal’a luna mo ne lu ipapatela. Kono kanako ye, lunani ku zamaya hamoho sina bana bamba. Maluya baize; *Tuku bakakebo, tukuongote wa mwana nongolo*. Mambunda baize; *Baile munyemba bali zibasanele*. Lubana bamba ilimwi ili Zambia ilimwi, naha ilimwi. Kono kuli lu swanezi ku susueza swalelano ya niti mwa naha kaufela.

Swalelano itokwa kuli lu cinca bupilo bwa luna. Kucinca bupilo ku talusa kuli lu cinca lipilu za luna, miinelo ni maikutw’a luna. Lishesha laku bona butokwa ba swalelano liswana ni ku zwise lika zende ze butokwa mwa Puso ya Naha ya luna. Libi ze cwale ka kutoya mishobo yemwi, bueteleli ni lipuso ze sa lumelezwi linani ku swalelwa ni ku bakelwa. Ye hasi nako yaku tamelezana ni ku nyazana.

“Linjoko za sehananga hali italima kwa mulaho.” Pulelo ye ilu susueza kuli lu tuhele ku bona bumaswe ni mafosisa a babamwi kakuli ni luna lu lifosi. Ye ki yona nako ya ku swalelana. Ki nako ya kupila ka miinelo ni maikuto a Kreste. Mwa nako ya tibeleso ya Mupulsi, lu swanezi kufita ka mukw’o fitisisa kwa babotana ni baba hatelezwi mwahal’a luna. Lunani kuikabela zelunani ni babotana mwahal’a luna. Luli lunani musebezi wa ku babalela bao kaufela mwahal’a luna ba ba botanisizwe kabakala *“mutendasilya”*.

Mwa Evangeli yakacenu, Johani Mukolobezi ufa mamela kwa batu kaufela baba beleka mwa Muso kuli ba sepahale. Ntotuna ye ikona kupetahala halu beleka ka tundamo, bukwala, ni buniti. Nabulelela sihulu batelisi (ma revenue officers) ni masole. Kono mamela ya hae i ama mañi ni mañi kwa

baeteleli kaufela. Kana lu etelelanga cwañi? Kinto ye swabisa hahulu ku utwa baeteleli ba ba pila ku tula tikanyo kabakala "*mutendasilya*". Bakona cwañi ku ba ni mandu amatuna cwalo, limota zetula cwalo, litino zetula cwalo, ni misipili yetula cwalo? Buniti ki kuli habakoni kupila bupilo bo ka masheleni ao bahola, kapa lipisinisi za bona.

Hape kinto ye swabisa maswe kubona baeteleli ba baitusisa bueteleli bwa bona ka kunyandisa bantu ba ba sina mulatu mwa Zambia. Fokuñwi ku nyandiswanga, makoba (refugees) baba nyandile kale kusaba lindwa ma linaha za bona. Makoba ba ba bata kukala pisinisi banani ku bonisa liñolo la Panga leli bonisa kuli banani pene ye likana ni US\$25,000 nikulifa K2 Million kuli ba lumelezwe kueza pisinisi ya bona. Haili makoba baba bata kuituta banani kulifa pene ye balumeleza kuituta ye fita fa K500,000.

Kanako yeñwi, nekunani likoba la musizana wa li limo ze 14 ya zwa Congo, ili mwan'a sikolo yana pila ni bo Mahe bane ba kula hahulu mwa Lusaka. Musizana yo afunwa anze a lekisa tulola ni tufula fa musika ki ba baleki ba Immigration. Atamiwa bakeñis'a kuli nasina liñolo laku lekisa. Na beilwe mwa tolongo sunda iliñwi ni mazazi. N'a sayangi kwa sikolo mi nekusina yana babalela bo mahe. Hakuna mwanaka fumanela US\$25,000 nikulifa K2 Million kuli a fumane liñolo lelimumeleza ku lekisa.

Mutu kaufela mane ni bao ba toma milao bafiwa mamela ki Johani Mukolobezi mi ba swanezi ku sepahala ni ku ba ni litato ni mukekecima kwa batu kaufela. Bueteleli bwa situhu ni *mutendasilya* habuna kutisa zwelopili mwa naha Zambia. Kanako ya tibeledo ya Mupulsi ye, lu memiwa ku bakalela libi za luna ni ku cinca bupilo kuli lu be babande. Lunani ku swalelana ni Mulimu ni bahaboluna. Luka zibahala kuli lu ba Krete kamba halu ba Krete ka muhato wo luka anga.

LIPUZO ZA KU IKABELA NI KUINYASISA MWA TUTENGO

- Kilikamañi zeo ni hupula kuli litisanga *mutendasilya* mwa Naha ya luna ni mwa Keleke?
- Haiba ni mueteleli, kana ni itusisanga bueteleli bwaka ka kunyandisa ni ku hatelela babañwi?
- Ki likamañi zeni palelwiswa ku susueza swalelano mwahal'a batu bao ni pila ni bona? Kana na likanga ku susueza butokwa bwa swalelano?

PAPALI

Kube ni baeteleli ba babeli ba ba zwa mwa Liparti ze shutana. Mueteleli yomuñwi abe ya winile, yomuñwi abe ya luzize. Bubeli bwa bona ba kupe swalelano fapil'a batu ka matapa ao ne ba lwahananga ni susuezo ya kutoya mishobo yesi ya bona mwa lilanda za bona. Kasamulaho wa swalelano, bubeli bwa bona bapile hamoho ka lilato. Kuzwa fo, yomuñwi mwa katengo a tabeleze pina ya ku swalelana babañwi banze ba nanuzi mapepa a ñozwi kuli: "*Hakusina swalelana, hakuna zwelopili*".

LITAPELO ZA BALUMELI

- Mulena, lukupa kuli u lu fe bundume bwa ku lumela lifoso za luna kalinako ze lu foselize babañwi ka likezo ni ka manzwi. *Mulena u lu utwe. Mulena u lu utwe kamusa wa hao!*
- Mulena, u lu swalele lifoso za luna kalinako ze lu tisize lifapahano kabakala mununa mwahal'a batu bao lu pila ni bona. *Mulena u lu utwe. Mulena u lu utwe kamusa wa hao!*
- Mulena, lukupa kuli u lu fe bundume bwa ku yemela babasa koni kuipulelela mwa naha ya luna. *Mulena u lu utwe. Mulena u lu utwe kamusa wa hao!*

SUNDA YABUNE YA BUNE MWA ADVENTI - YEAR C 24 DECEMBER 2006

Kubala kwapili: Mika 5:1–4

Kubala kwabubeli: Mahebelu 10:5–10

Evangeli: Luka 1:39–44

BUETELELI KA KU BELEKELA BATU

Kacenu ki Sunda yabune mwa tibeledlo ya Mupulusi. Lukatuha lu nyakalala mwa mukiti wa ku pepwa kwa Mupulusi wa luna ili Mulena wa Kozo yo ili Mula'a luna Jesu Krete. Luka hupula kuli mwa lilimo zelikiti-kiti ze felile Mupulusi na pepilwe mwahal'a luna, aba mutu sina luna, kabuikobezi akena mwa mushiku wa luna. Mi lu ka ikupuza kuli usali ni luna zazi ni zazi, mwa lika ze ezahala mwahal'a luna ni mwahal'a mizwale ni likezeli za luna. Ngilisimusi haki nyakalalo ya nto ye ne ezahalile feela kaleko mwa naha yekwa hule, kono ki kupuzo ya kuli Krete uteni mwahal'a luna honacwale mwa Zambia, mwa silimo se sa 2006.

Mupolofita Mika mwa kubala kwapili u lu hupuza kuli Mesiya ya na sepisizwe uka zwa mwa lusika lwa Mulena Davida. Kono uka ba ya ikokobelize. Kiniti luli kuli nto yeñwi ya miinelo ya mueteleli wa niti ki buikokobezi. Buikokobezi ki mushemi wa miinelo yeminde kaufela. Mueteleli yaikokobeza u lemuha mata ni bufokoli bwa hae.

Ka linako za Mika, baeteleli ne ba nani ni takazo ye tulile tikanyo ya bufumu ni bubusisi. Nebasina pabalelo kwa babotana mi ne ba nyandisanga batu ba bona. Muleneñi wa Jerusalema ne u nani baeteleli bao ne ba nyolezwi bubusisi. Baeteleli ne basina taba ni ze ne ba tokwa batu ba bona. Mika a sepisa batu kuli Mulimu uka zusa Mueteleli wa niti mwahal'a bona yo ili Mulena wa Kozo ya kato lisa mutapi wa lingu za hae.

Se lu bile ni baeteleli mwa naha ya luna ya Zambia ba ba bata hahulu bufumu ni bubusisi. Baeteleli bale ki bona ba ba tisize lifapahano ni kutoyana mwahal'a mishibo ya mwa Zambia. Se lu boni baeteleli mwahal'a luna baba nani situhu ni kunyandisa mane ba lata ku hatalela batu. Se lu boni Mueteleli alimuñwi fahalimu hanze a hatelela baba mwatas'a hae kaufela. Kezo ye itisize businyi bwa sifumu sa naha.

Ze kona za bulela Mupolofita Mika. Mika u lu mema kuli ha lu ba baeteleli, lu latelele mutala wa Krete. Krete kaku ba Mueteleli ya ikokobeza uto belekela ni ku kopanya mutapi wa hae. Uka ba Mulena wa Kozo. Mwakubala kwabubeli, mwa liñolo la Paulusi kwa Mahebelu, lu utwa kuli, Mesiya utezi kuto eza tato ya Mulimu: *"Kina yo Mulena, Ni til'o eza tato ya hao!"* Baeteleli ba niti banani ku kuteka Mulimu. Ba kuteka Mulimu ka ku belekela batu babañwi kusina *mutendasilya*. Ba swanezi ku zwisezapili bupilo bwa babañwi ni kuitombola ku ba belekela. Baeteleli ba bañata mwa naha yaluna ba bata kuba baeteleli ni mihupulo ya kuli; *Bacele ni ku fumele fa litho za batu babona*. Bali: *"Luka cela fa musebezi."*

Bumaswe bwa tabe ye kuli mane baeteleli ba ba cwalo baikuhumusa. Banani muñañatoho, haba teezezi maikutw'a batu babona. Balata hahulu bufumu ni bu busisi mane ni maikutu abona bañi. Balibala pulelo ya Machewa yeli, *"Haupahami kwa kota, usike wa lwaha fafasi kakuli haukawa hakuna yaka ku akwela."* Malozi baize: *"Lwaha ko uya, uske wa lwaha ko uzwa!"* Taluso ki kuli mutu hali Mueteleli ha sike ku libala ni ku nyefula kapa ku bona bukuba batu ba ba mubeile fa bueteleli. Mueteleli wa niti u kuteka ni ku sepa batu ba hae. Mabemba baize: *"Mulena unani kuikuteka sina batu ba hae haba mu kuteka."*

Luka mwa Evangeli ya luna u bulela kuli, Mulimu u shemuba mueteleli yomutuna, musali yaikutekile Maria. U fumana kabelo mwa puluso ya batu ka ku itukiseza kwa hae ku eza tato ya Mulimu. Kezo ye imu eza mueteleli wa batu wa niti, kakuli kiyena yaka tisa Jesu kwa batu.

JESUIT CENTRE FOR THEOLOGICAL REFLECTION

"Promoting Faith and Justice"

P.O. Box 37774 10101 Lusaka, Zambia

E mail: jctr@jesuits.org.zm

Konakuli halunze lu atumela bakau fi ni mukiti wa Ngilisimusi, lu swanezi kuitumela ku Mulimu ni ku Maria Maluna kwa ku lumela kuba Mahe Mupulusi wa luna. Ka buikokobezi mwa pilu ya hae, Maria u lumezi ku ba Mahe Mesiya, ili ku lumela kuba ni kalulo mwa puluso ya luna. Haiba Mulimu n'a ngile muhato wa kuitusisa Musali mwa musebezituna wa puluso ya batu, kikabakalañi halu tuhelelanga basali banyandiswa, ni ku hatelelwa, mane ni ku ketululwa?

Mane sihulu luna balumeli lu swanezi ku fa basali litulo mwa bueteleli bwa misebezi ye shutana shutana mwa Naha ya luna. Kakuli Mulimu yena kasibili na lumelelize basali ku ba ni kalulo yetuna mwa musebezi wa hae wa puluso ya luna. Lu ziba handendende kuli basali banani mpo yetuna ya ku susueza zwelopili mwa naha ya luna niku tisa Kozo. Jesu na pepezwi mwa lubasi lwa batu, a pila bupilo bwa batu, mi a ikola ku pila mwa lubasi lwa Maria ni Josefa, bashemi ba hae. Lika za n'a itusisanga mwa lingambolo za hae mwa Evangeli neli makande an'a utwanga kwa bashemi ba hae.

Kamukw'oswana, bashemi nibona ba swanezi ku ziba kuli, kibona baluti ba pili ba bana babona. Kibona baluti ba pili ba batuna kwa bana ba bona. Ba swanezi luta bana ba bona likezo zende za silumeli. Ni haike kuli bupilo bwa Zambia bu tula hahulu, bashemi ba swanezi ku bona kuli nto ya pili ki ku luta bana babona bupilo bwa silumeli. Mpotuna ya Ngilisimusi yeo bashemi ba swanezi ku fa bana babona ki kufamana nako ya kuina ni bana babona. Kezo ye haina kutusa fela bana babona kono ika tusa ni naha Zambia kaufela.

Kono kuli, lu swalisane hamoho, lu yahiseni *'Zambia iliñwi Naha iliñwi'* sina bana bamba iliñwi kaku luta bana baluna likezo ni miinelo yeminde kuli babe ni maikuto amande; *"Bayile munyemba balizibasanele"* *"Tuku bakebo, tukuongote wa mwana nongolo."* Wo ki ona mukwa waniti okona kufeza lika ze maswe zecwale ka *'mutendasilya'* ni kutoyana ni ba mishobo yesi ya luna. Baeteleli baniti ba utwisisa ni ku belekela batu babona. Bashemi nani ku utwisisa batu babona ni ku ba belekela nihaike kuli banani lubasi, kamba ba banani litulo zetuna mwa Muso kamba mwa lipisinisi; mane nihaike kuli ki baeteleli ba Liparti baba yamela sicaba sa bona.

LIPUZO ZA KUINYAKISISA NI KUIKABELA MWA TUTENGO

- Kana kunani baeteleli ba likezo zende ni miinelo yeminde bao lukile lwaba ni bona mwa Keleke kamba mwa Naha? Kana mutala wa likezo zende ni miinelo yeminde yeo ba bonisize ki ifi?
- Kana na ni mueteleli yomunde y'a latwa ni ku sapehala kwa batu ba ba ni latelela? Kana ni itusinga bueteleli bwaka ka mafosisa, sina mwa lubasi lwaka?
- Kana ni ka tuhelisa cwañi manyando a basali acwale ka matibili, ketululo, kusaisezwapilu mwa naha ya luna ili kuli ni kone ku susueza bueteleli bwa bona mwa naha ni mwa Keleke?

PAPALI

Kube ni muna ni musali. Bubeli bwa bona ba bata kuyola situlo sesi sina mutu mwa Katengo ka Keleke. Kube ni ngambolotuna ya lika zeo mueteleli yomunde a swanezi ku ba ni zona batu banze bateleza; zecwale ka buikokobezi, kuba ni zibo, kubeleka katata, kubelekela batu kaufela ni zeñwi cwalo. Kasamulahw'a kunyakisisa, kufumanehe kuli musali ki yena yanani lika zeo kaufela mueteleli yomunde a swanezi ku ba ni zona. Aketiwe ni ku fiwa situlo seo, mi mañi ni mañi kasamulahw'a liketisa aitumele ku yena. Ni muna ya luzize situlo yo ni yena aitumele ku musali yo.

LITAPELO ZA BALUMELI

- Mulena, lukupa kuli u lu fe baeteleli baba nani butali ni mano kuli ba lu etelele ka buikokobezi ni lilato. *Mulena u lu utwe! Mulena u lu utwe kamusa wa hao!*
- Mulena, lukupa kuli u lu fe grasia kuli lu be ni buitumelo kwa misebezi yeo basali ba eza mwa naha ya luna. *Mulena u lu utwe! Mulena u lu utwe kamusa wa hao!*
- Mulena, lukupa kuli u lu lumele Moya O Kenile kuli uto halaleza mabasi a luna kuli abe likolo za niti za miinelo ni likezo za oosilumeli ni kuli a lu fe baeteleli baniti mwa naha. *Mulena u lu utwe! Mulena u lu utwe kamusa wa hao!*

JESUIT CENTRE FOR THEOLOGICAL REFLECTION

"Promoting Faith and Justice"

P.O. Box 37774 10101 Lusaka, Zambia

E mail: jctr@jesuits.org.zm